

УДК 821.112.2Уте

Олександра Бріцина

СЛОВО ПРО ВІДОМОГО НІМЕЦЬКОГО КАЗКОЗНАВЦЯ

Ганс-Йорг Утер уже впродовж кількох останніх десятиліть є знаковою постаттю для фольклористів, передусім для казкознавців. Відтоді ж, коли вийшов друком укладений ним за системою Аарне-Томпсона покажчик сюжетів (*The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson / By Hans-Jörg Uther. – Helsinki : Academia Scientiarum Fennica, 2004. – Vol. I–III. (Folklore Fellows Communications 284, 285, 286)*), його ім'я не лише стало в один ряд з іменами видатних казкознавців А. Аарне та Ст. Томпсона, але й, закріплене аббревіатурою ATU, утвореною першими літерами імен учених, багаторазово тиражується численними казкознавчими виданнями, щойно їх автори вдаються до системи індексації традиційних казкових сюжетів при вирішенні найрізноманітніших дослідницьких завдань. Застосування покажчиків не лише засвідчує високу наукову культуру, а й забезпечує розвідкам можливість спиратися на величезний масив інформації, відповідно, надаючи ґрунтовності висновкам та спостереженням. Варто зазначити, що роль покажчика часто виходить за межі казкознавства. Він перестає бути вузькоспеціальним джерелом у тому разі, коли за його допомогою дослідники суміжних царин отримують можливість побачити емпіричні факти своєї ділянки (часом і ті, що видаються унікальними на тлі традиційних надбань світової культури на її географічних обширах і в часових вимірах) у новому світлі, у взаємозв'язках та взаємозумовленості. Інтерес дослідника до порівняльних студій до-

зволив йому підготувати не просте перевидання доповненого покажчика за системою Аарне – Томпсона, а й запропонувати низку істотних удосконалень. Завдяки цьому, не змінюючи методику визначення сюжетних типів казки, вдалося дещо виструнчити цю доволі емпіричну систему каталогізації, яка неодноразово підпадала під критику, проте використовується й досі через те, що посіла місце повсюдно застосовуваного способу каталогізації, бібліографічного пошуку, зіставлення та отримання низки важливих емпіричних даних. Істотною ж відмінністю й причиною покажчика Утера є доволі інформативна й досконала система виявлення літературних чи писаних відомостей про той або той сюжетний тип, що дозволяє побачити його на тлі культури. Ця титанічна робота, а також доповнення емпіричної бази покажчика покликаннями на нові джерела, що не могли бути враховані попередниками, а також ґрунтовними свідченнями про літературну історію та витоки сюжетів визначають непересічну вагу покажчика.

Проте нині ми говоримо про Ганса-Йорга Утера у зв'язку з іншою надзвичайно важливою подією – завершенням видання 14-томної (т. 15 – додатковий довідковий) «Енциклопедії казки», штаб-квартира якої знаходилася в Геттінгені, місті, де свого часу працювали брати Якоб та Вільгельм Грімм. Те, що автор уміщеної нижче розвідки був упродовж тривалого часу членом редколегії видання, особливо ж на завершальних етапах його створення, робить особливо цікавою й важливою накреслену автором історичну ретроспективу видання й зміни в його задумі, структурі та методологічних акцентах, що прогресували, відбиваючи динаміку новітнього переосмислення методів та перспектив дослідження, переходу від суто філологічного погляду на феномен казки до погляду на неї під модерним антропоцентричним кутом зору, що враховує не лише вербальний текст твору, а й соціальний, побутовий контекст його побутування, взаємодію виконавця й аудиторії та інтер-

претаторську, змістотворчу роль контексту. Тривала 40-річна робота авторського колективу видання зробила його й своєрідною енциклопедією казкознавчих пошуків і рішень, досвідом, вкрай повчальним і вартим осмислення й наслідування.

Українському читачеві мабуть буде цікаво дізнатися, що вітчизняні вчені, як і славісти інших країн, також були серед численних іноземних авторів Енциклопедії, зокрема, статті до неї писали І. Березовський, М. Шубравська, а також авторка цих рядків. У книгозбірні Енциклопедії серед численних визначних світових казкознавчих розвідок можна знайти також чимало українських видань.

Ганс-Йорг Утер розпочав співпрацю з редакцією Енциклопедії ще в студентські роки, 1971 року, а з 1973 року почав працювати як редактор, протягом 2010–2015 років керував її виданням. Йому належить авторство 138 статей Енциклопедії. З 1988 року Ганс-Йорг Утер є співредактором журналу «Фабула», одного з найпрестижніших видань, присвячених вивченню усної прозової традиції, він є членом консультативної ради Товариства братів Грімм (Кассель), ним здійснено два видання казок братів Грімм (1996 та 2004), 2008 року був опублікований «Довідник дитячих та домашніх оповідок братів Грімм», а 2015 року – «Каталог німецької казки. Індекс типів».

Чимало зусиль вчений доклав до вивчення дитячої та молодіжної літератури, здійснював викладацьку діяльність у ряді університетів, зокрема, в славетному Геттінгенському, у якому колись вчився й сам.

Крім докторського ступеня, отриманого ще 1980 року, дослідницька робота Ганса-Йорга Утера відзначена численними нагородами й званнями. Професор Утер від 1993 року є дійсним членом Фінської Академії наук у Гельсінкі, 2005 року відзначений Європейською нагородою Фонду казки Волтера Кана, 2010 року – Премією братів Грімм Університету імені Філіпа в Марбурзі.